

A sokszor átkozott homok termőre fordul

Kiskertkultúra visszatánítása és elterjesztése a Homokhátságban – mintaprogram Bács-Kiskun megyéből

Új távlatokat adott a Homokhátság településeinek a Nemzeti Művelődési Intézet Bács-Kiskun Megyei Irodájának közösség- és gazdaságfejlesztő hatással egyaránt rendelkező mintaprogramja, melyet a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodó kiskertkultúra visszatánítása témájában indított a programgazda.

A Duna–Tisza közti Homokhátság 10000 négyzetkilométer kiterjedésű. Nagyrészt e két folyó közti terület síkvidéki kistájakat értjük alatta, azonban mégsem teljesen azonos velük.

A közfelfogásban a Duna-Tisza köze vagy a Kiskunság részeként él, azonban ez a kifejezés Magyarország természeti tájainak rendszertani felosztásában nem szerepel, így a Homokhátság nem illeszthető be egyik klasszikus tájfelosztási kategóriába sem. Tovább bonyolítja a helyzetet a térség közigazgatási behatárolása. Három megye osztozik rajta: Pest, Csongrád és Bács-Kiskun. Legnagyobb része mégis Bács-Kiskun megyében található.

A Duna–Tisza közti Homokhátság egyszerre természeti képződmény és az ember által alakított „kultúrtáj” is. Kialakításában a természeti tényezőkön kívül döntő szerepet játszottak az itt élő lakosság és a történelmi ese-

mények is. A tatárdulást megelőzően a terület már kialakult településhálózzal rendelkezett, a földeket – az erdőségeken és mocsarakon kívül – művelték. A tatárdulást követően azonban pusztasággá vált. Később az erdőirtások, a mezővárosok állattartása nagymértékben fokozta a felszín erózióját, majd a folyószabályozások, erdőtelepítések, a tanyák megjelenése és a mezőgazdasági művelés megváltozása alakította át a tájat.

Az 1800-as évek közepéig rendszeresen ismétlődő dunai árvizek által okozott tartós vízborítottság meggátolta az összefüggő szikesek kialakulását. De ezután az árvízmentesítési munkák és belvízelvezetések miatt az ország második legnagyobb szikes területe alakult itt ki. A szárazodási folyamat az élővilág változását, olykor elszegényedését is okozta.

Milyen az élet a Homokhátságban?

A térség egyedülálló kulturális értékekkel is rendelkezik. A természeti és néprajzi értékek ötvözetei a mindenki által jól ismert alföldi gazdálkodás képehez kötődnek. A hagyományos gazdálkodás, a jellemzően tanyai életforma nagy szerepet játszott a

kiskunsági táj képeinek megformálásában. Fenntartásuk, továbbélésük elősegítése a természeti értékek megőrzésében nélkülözhetetlen. Az ősi magyar háziállatok eredeti pusztai környezetben és hagyományos külterjes körülmények közötti tartása, a kiskertben megtermelhető hagyományos zöldségek-gyümölcsök a géntartalekok fenntartását is szolgálják.

Miért van szükség egy ilyen területen a kiskertkultúra visszatánítására?

A Duna-Tisza közén található Homokhátság az utóbbi években tapasztalható klímaváltozás és emberi tevékenységek miatt bekövetkező szárazság folytán egyre többször került a figyelem középpontjába. Az egyre fokozódó vízhiány a talaj kiszáradásához, mezőgazdasági problémákhoz, ebből adódóan pedig az életkörülmények romlásához, a faluközösségek felbomlásához és elvándorláshoz vezettek.

Az eddig leírtakból kiviláglik, hogy a probléma meglehetősen összetett jellegű. Megoldásához a különböző szakterületek képviselőinek összefogása szükséges.

Szerencsére egyre többször láthatunk, hallhatunk olyan példáról, jó gyakorlatokról, melyek az összefogásra, a közös munkára építenek, és a megváltozott körülményekhez történő sikeres alkalmazkodásról szólnak. A hagyományos életforma értékeinek megőrzése nagyon fontos, de nem működhet az új megoldások beengedése nélkül, hiszen nemcsak a táj és a körülmények, de az itt élő közösségek is átalakultak és keresik a helyüket a megváltozott viszonyok között.

Itt lép be a képhez a Nemzeti Művelődési Intézet Bács-Kiskun Megyei Irodája azáltal, hogy a közösségformálásra ad lehetőséget.

„A kiskertkultúra visszatanítása a Homokhátságon” a hagyományokra építő, de a korszerű tudást is alkalmazó program, mely a Homokhátság adottságait figyelembe véve készült. A kezdeményezés célja az volt, hogy úgy teremtsen helyben hasznosítható értéket, úgy adjon a szakképzetlen munkanélkülieknek jól alkalmazható tudást, hogy közben az egészséges- és környezettudatos életmódra, a fenntarthatóságra is nevel.

A faluközösségekben a hagyományos életforma felbomlásával a közösségek keresik az új megoldásokat, helyüket a megváltozott körülmények között. A nagyon idegen, a nagyon új, sokszor ijesztő, így a hagyományokból építkező, meglévő tudásra lehet építeni az új megoldások alkalmazását a helyi adottságok, értékek figyelembevételével. A projekt a Ho-

mokhátság adottságaiból táplálkozik, és elsősorban a kedvező feltételekre épít, de számol a hátránynak tartott lehetőségekkel is. Az esetleges hátrányokat igyekszik előnyre változtatni. Például a sok szakképzetlen munkanélküli rengeteg szabadidővel rendelkezik, így a program célcsoportjává, majd együttműködőjévé válik a projekt előrehaladása során.

További előny az itt élők hagyománytisztlete, patriotizmusa, munkabírása és a közösségi létforma. A sokszor átkozott homok pedig kiváló természetközeli közeg lehet, hiszen megfelelő művelési móddal elődeink is termőföldet teremtettek ebből a tájból, amely az aranyhomok elnevezéssel büszkélkedhet.

A program gyakorlati megvalósulása a kiskerti gazdálkodásra alkalmas növényekből álló „egészségkertek” kialakítása és művelése a helyi közösségek segítségével, a helyi igényekhez alkalmazkodva, az ott élőkkel közösen, velük együtt gondolkodva talált megoldások keresése. A közös célok és érdekek megfogalmazása, felismerése magával hozza a tenni akarást, rávilágít annak fontosságára.

A projekttel első lépésben Kunbaracsot kereste meg a Nemzeti Művelődési Intézet Megyei Irodája 2014-ben, majd a programot hasonló adottságú, hátrányos helyzetű településeken is ismertették ötletadásként átvételre, átdolgozásra, helyi igényekhez alkalmazásra.

A kezdetek

A Nemzeti Művelődési Intézet Bács-Kiskun Megyei Irodájának programja a Felső-Kiskunsági Homokhátság egyik településén, Kunbaracson indult el. Kunbaracs község Bács-Kiskun megyében a Kecskeméti járásban található. Lakossága mindössze 656 fő, így a járás területén található legkisebb lakónépességű település. Mivel lélekszáma eleve nem magas, és az elvándorlás a megváltozott körülmények és igények miatt folyamatos, sürgős segísége volt szükség.

A kistelepülésen 2014 októberétől *Sipos Sándor* gyógynövénytermesztő vezetésével és *Hegedűs Lászlóné* mű-

velődésszervező segítségével a településen lakók közösen hoztak létre egy általuk művelt kiskertet.

A kiskertek kialakítását a Homokhátságban Sipos Sándor gyógynövénytermesztő, rendszerszervező szakember kezdeményezte, aki támogatja az érdeklődő közösségek munkáját. A kerteket szakemberek segítségével alakították ki, és az előadások során a növények felhasználásának módját is megismerték a résztvevők.

A programgazda a kezdeményezésbe rendszerszervező szakembert is bevont, valamint kertészmérnök, biotermesztő szakemberek segítségét vette igénybe, jól szemléltetve ezzel a különböző szakterületek összefogásából származó előnyöket, hasznokat.

Első lépésben a programot a megyei iroda megismertette a település vezetőivel és az érdeklődőkkel. Ezután a résztvevők elmondhatták az életminőséget rontó problémáikat, melyek között voltak olyanok, amiket már ismertek a szervezők és a programba bevont lakosok, és olyanok is, melyekkel csak a problémafeltárás során szembesültek.

A problémafeltárást október hónapra időzítették, amikor a kiskertekben már és még nem folyik megfeszített munka. A program a közös megoldások keresésével folytatódott.

A programban részt vevők ekkor választották ki a helyszínt, alakították ki a kiskertet, készítették elő a talajt, és ültették el az erre alkalmas növé-

nyeket is. Önkormányzati területen, a polgármesteri hivatal és a közösségi ház között alakították ki a kiskertet, majd talajelőkészítés, növényültetés következett a helyiek bevonásával és aktív részvételével.

Kiemelt szempont volt, hogy a kiskert a falu központi helyén legyen, ahol a lakosság szinte minden rétege megfordul, hiszen itt van a posta, orvosi rendelő, polgármesteri hivatal is. A központi hely abból a szempontból is fontos, hogy az eredmények nyilvánosak, mindenki számára láthatóak legyenek.

A kiskertet olyan növényekkel ültették be, amelynek a felhasználását is megtanulhatták a kert művelői, hogy a munkának kézzelfogható eredményei is legyenek a résztvevők számára. Ezeknek a növényeknek az otthoni felhasználási lehetőségét is ismertették, közte a szárítás, tartósítás, feldolgozás folyamatait.

Novemberben a résztvevők előadásokat hallgathattak kertészmérnököktől, biotermelő szakemberektől. Decemberben – a tél beálltával – biokertész, gyógynövényszakértő előadásain vettek részt, melynek témája a gyógynövények felhasználási módja, otthoni használata volt. Emellett látogatást tettek a fülöpjakabi biokertészetbe, ahol a kiskertkultúrával kapcsolatos ismeretek oktatása került sorra.

Ebben a jól működő biogazdaságban szintén a hagyományos módszereket az új megoldásokkal kombinálva művelik a földet. A megtapasztaltaknak nagyon nagy hatása volt a résztvevőkre, mert láthatták, hogy a megszerzett ismereteik a gyakorlatban hasznosíthatóak, és segítségükkel egy működőképes gazdaságot lehet fenntartani, akár ebből megélni.

2015. március 26-án látogatott el a közösségi házba Hegedűs Ágoston kertész, aki „jó földet”, valamint paprika vetőmagokat hozott magával

ajándékba, és a résztvevőknek termesztési tanácsokat is adott. A közösségteremtés jegyében a jelen lévő gyerekek és felnőttek együtt ültették el a magokat, Guszti bácsi pedig ígérte, két hónap múlva visszatér és nyomon követi az együtt ültetett magvak további sorsát. Az ígérteét beváltotta, és örömmel látta, hogy a helyiek azóta is nagy odaadással és lelkesedéssel gondozzák a kiskertet.

A program során a kiskerti termesztésre alkalmas növények felhasználásával is megismerkedtek a résztvevők, akár otthoni használatra, akár a települési szinten óvodában, iskolában, idősek klubjában való hasznosításra.

Eredmények

A Nemzeti Művelődési Intézet Bács-Kiskun Megyei Irodája a faluközösség felbomlása, az elvándorlás megakadályozása miatt hozta létre a lokális társadalomfejlesztő, közösségépítő mintaprojektjét. Ehhez eszközként és mindeközben célként egyaránt a hagyományok átörökítése szolgált. A megvalósítás során a szervezők törekedtek arra, hogy a kiskertkultúra visszatanításával, az együtt munkálkodással visszacsempésszék a közösségek erejébe vetett hitet. A fa-

luközösségekben bezárkózott, sokszor reményvesztett emberek – látva a munkájuk eredményességét – felismerték az egy célért való munkálkodás fontosságát. Sikerült a településen élőkkel együtt rávilágítani a tenni akarás, a közös célok és érdekek fontosságára.

A 2014-es évben Kunbaracson a Nemzeti Művelődési Intézet Bács-Kiskun Megyei Irodájának szervezésében elindított program nagy sikereket ért el.

A résztvevők – leginkább a településen élő munkanélküliek egy csoportja – visszatanulták a hagyományos művelést, valamint a megvál-

tozott éghajlati viszonyokhoz alkalmazkodva újfajta termelési módokat alakítottak ki. A mintakertben gyakorlatban is megtanulták, hogyan kell a klímaváltozás miatt bekövetkező fokozódó vízhiányhoz, a talaj kiszáradásához alkalmazkodni, megtalálni azokat a termelési módokat, hagyományos vagy új módszereket, melyek a megváltozott körülmények között jól, produktívan alkalmazhatók.

A program a település vezetőit, valamint a közösségi ház dolgozóit is rávezette arra, hogy gazdaságfejlesztő hatása is jelentős, így ottani munkánk hatására egy használaton kívüli, önkormányzati tulajdonú egy hektár nagyságú földterületet a megtanult termesztési technológiával művelés alá vontak. A START munkaprogramban sikeresen pályáztak hét fő foglalkoztatására. A településért tenni akarás, az önmagukról gondoskodás jegyében az önkormányzati területen megtermelt növényeket helyben hasznosítják, pályáznak az „Önfenntartó falu” címre.

A helyi munkaerőkkel 2015 őszére a megtermelt terményekből már „felesleget”, eladható árut is tudtak előállítani. A gazdaság START munka-program keretében hét fővel azóta is folytatja a munkát.

A kiskertkultúra elterjesztése a Homokhátságban

A 2014-es projekt sikerességét látva a terveknek megfelelően 2015-ben elkezdődött a program más hátrányos

módszertani iroda a többi településsel is.

Több szervezettel és társasággal együttműködve a Felső-Kiskunságban élők életminőségének javítása érdekében végezték a szervezők 2015-ben a 2014-ben elvégzett munkára építve a tevékenység folytatását. Több lábon álló együttműködést folytattak a hátrányos helyzetű településen élők bevonásával, a közösségek fejlesztésével, a hátrányok csökkentésének, a gazdaságban végzendő jó példák bemutatásával a munkanélküliség csökkentésének érdekében.

A BÁCSVÍZ Rt. biokomposzt programjával, a KEFAG Rt. tájhoson gyümölcsfák elterjesztésének programjával, biokultúrával és biogazdálkodással foglalkozó szakemberekkel, a Visegrádi Négyek projektben részt vevő Kunadaci Gyógynövényházzal, a Bácsagrárház szerb-magyar gyógynövény mintaprojektjével együttműködve ismertette meg és terjesztette ki programját a Nemzeti Művelődési Intézet Bács-Kiskun Megyei Irodája a Felső-Kiskunság egészén, természetesen a helyi hagyományokra és a közösségi munka erejére építve, a környező településekkel is együttműködve.

A szakemberek a projekttel a települések polgármestereit és közösségi házait keresték fel először 2015. januárban, majd a településen élő célcsoportnak is ismertették a programot. Kunadacs, Kunszentmiklós, Kerek-

helyzetű településekre való kifejtése. Ezen program vezetésébe is *Sipos Sándort* kérték fel a szervezők, mellette meghívott előadók, gyógynövénytermesztő szakemberek segítségét vették igénybe.

A program célcsoportjával a kistelepülésen élő felnőtteket, munkanélkülieket, főképpen a szakképzetlen, tartósan munkanélkülieket jelölték meg, abban a reményben, hogy nekik ad a program új ismereteket, jól alkalmazható tudást és segítséget a megélhetésben. Körülbelül 10-15 fő részvételére számítottak településenként, és ebben nem is csalódtak.

Mivel a kedvezőtlen vagy hátrányos adottságú kistelepüléseken a munkanélküliség nehezen kezelhető egyéni és társadalmi gondot jelent, olyan megoldásban kellett gondolkodni, mely rendszeres foglalkoztatásra ad lehetőséget. A kiskertek kialakításánál és művelésénél nagyon sok – könnyű és nehezebb – fizikai foglalatosság merül fel, amely rendszeres időközönként újra jelentkezik, munkát adva így a helyieknek. A munkanélküli réteg ugyan gyakran szakképzetlen, de a programban szakmai irányítás mellett betanított munkaként is elvégezhetőek a feladatok.

Először Kunbaracs települést kereste fel újra a programgazda, ahol a kiskert kialakítása mintaprogramként

szolgálhat más, hasonló helyzetű települések számára is.

A 2014-ben, Kunbaracson elkezdett munkára építve a Felső-Kiskunság többi hátrányos helyzetű településén is bemutatták a projektet a szakemberek. A felkészítő előadásokat is Kunbaracsra szervezték, hiszen ide látogatva az érdeklődők gyakorlatban is láthatták az addig elvégzett munkát. A megváltozott körülményekhez igazodó termelési módokról, a természet növények helyi hasznosításáról (óvoda, iskola) szóló előadássorozat ajánlásával vette fel a kapcsolatot a

egyháza és Ballószög településeken egyaránt érdeklődéssel fordultak a program helyi alkalmazásához.

A résztvevők jelentkezése után februártól a közösségi házban (IKSZT-ben), a problémák feltárása és a megoldási lehetőségek keresése folyt, a témában jártas szakemberek eredményeinek ismertetésével. Márciusban került sorra a kiskert kialakítása, a növények beültetése, gondozása.

Az előadássorozat júniusi alkalmain *Nemes Mátyás* fülöpjakabi biogazda tartott előadást. A hallgatóság megismerkedett a Pi-víz alkalmazásával a mezőgazdaságban, a hajtatott kultúrákban, a szántóföldi természetben és az állattenyésztésben. A Pi-víz használatát a szakértők a XXI. század technológiájaként tartják számon, melynek alkalmazása a környezettudatos gondolkodás és egészséges életmód kialakításához segít hozzá.

Az előadás után a biogazdálkodó gyakorlati bemutatóval és szaktanácsadással segítette az érdeklődőket. Minden résztvevő kipróbálhatta, úgymond tesztelhette a Pi-vizes technológiát otthonában is, *Nemes Mátyás* bemutatta a Pi-víz készítő készüléket, a vízből mindenki tetszés szerinti mennyiséget vihetett haza.

Augusztus 10-én, 12-én és 14-én a csoportok látogatást tettek a *Rendek Ökogazdaságban*, ahol a gyógynövénytermesztést a helyszínen ismerhették meg, valamint a *Rendek-tanya* vezetői gyakorlati tapasztalataikat is átadták az érdeklődőknek. Az eddig

létrehozott kiskertekben megtermett növények hasznosítása érdekében előadást hallgattak *Rendek Lászlónétól* a termesztett gyógynövények okés célszerű felhasználásáról, a hagyományos feldolgozási módszerekről. Ez saját munkájukat segítette, illetve egy újabb lépést jelentett a kiskertek továbbápolása és a közös gondolkodás, tenni akarás felé.

A harmadik alkalommal a betakarítás, az őszi munkák előkészítését ismerhették meg a projekt résztvevői, mely szintén az önszorgítás fejlesztését célozta meg.

A negyedik alkalommal, augusztus 19-én *Barna Pétertől* a hagyományos gyümölcsfák fajtáival, tájhoson fajtákkal ismerkedhettek a résztvevők – az előadás segítséget nyújtott a fajták kiválasztásában, amely a Felső-kiskun-sági Homokhátság éghajlati és talajviszonyaihoz leginkább alkalmazkodik.

A Homokhátság településeiben bemutatott projekt nyomán hasonló kiskertet alakítottak ki a projektben részt vevők Kunadacs településén is. A településen egy felújított, de kihasználatlan tájháznál építették ki a gyógynövénykertet, ami illeszkedik a tájhoz, tablókön bemutatott, a vidéken őshonos és egykoron fellelhető növényfajtákhoz.

Kunszentmiklóson, ahol jelentős számú roma lakosság él, az előadások mellett tájhoson gyümölcsfa fajtákat ültettek a résztvevők szakértő segítségével. A korszerű tudást adó, a helyi adottságokat figyelembe vevő, a helyben hasznosított termékekről szóló előadások mellett a közösségformálás is hangsúlyos szerepet kapott a programban, hiszen a hagyománytiszteltet, a patriotizmus és közösségi létforma nélkül nem jöhettek volna létre a kiskertek.

A program gazdaságfejlesztő vetületeként a szakképzetlen munkanélküliek jól alkalmazható tudást kaptak. A folytatás lehetősége a megtermelt termények helyben hasznosításában, a települési marketingben, újabb közösségek létrejöttében rejlik. A minatanfolyam az előadássorozattal és a gyakorlati bemutatókkal elérte a célját: a faluhelyen lakó közösségeknek sikerült bizonyítani, hogy a homokos talaj a nyári vízhiány ellenére is alkalmassá tehető kiskerti gazdálkodásra.

Ezzel a közösségek motivációt és ötleteket kaptak arra, hogy a klímaváltozás miatt a hagyományos életforma helyett új megoldásokat keressenek, és megtalálják helyüket a megváltozott életkörülmények között is.

KULLAI ANIKÓ a Nemzeti Művelődési Intézet Bács-Kiskun Megyei Irodájának módszertani referense. A Veszprémi Egyetemen végzett színháztörténet szakon 1999-ben, majd a Kecskeméti Főiskola, GAMF karán, menedzserként 2007-ben. 2012-ben a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Karán szerzett óvodapedagógus diplomát. Újságíró I., közművelődési szakember-művészeti szolgáltatószervező I. felsőfokú OKJ-s képzettségekkel, valamint televíziós-rádiós szerkesztő-műsorvezető felsőfokú akkreditált képességgel is rendelkezik. Három éve a Nemzeti Művelődési Intézet Bács-Kiskun Megyei Irodájának munkatársa, előtte 12 évig a Bács-Kiskun Megyei Közművelődési Szakmai Tanácsadó és Szolgáltató Intézetnél dolgozott. A Bács-Kiskun Megyei Irodában főként rendezvények szervezésével, tanácsadási tevékenységgel foglalkozik, de feladatai közé tartozik a statisztikai adatszolgáltatás megyei koordinálása is.